

Є. Ю. Батальщикова, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

МІСЦЕ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ „СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ” В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Батальщикова Є. Ю.

Місце педагогічної технології „створення ситуації успіху” в процесі підготовки майбутніх учителів

У статті розглядається сутність педагогічної технології „Створення ситуації успіху”, зазначається актуальність та значущість її застосування у процесі підготовки майбутніх учителів загальноосвітньої школи. У статті розглядаються принципи навчання за пасивної моделі, яка домінувала у традиційної школі та джерела технології „Ситуація успіху”. Автор диференціює поняття „успіх” та „ситуація успіху”. У статті визначається класифікація категорії учнів та приводяться приклади прийомів, які спрямовані допомогти молодим педагогам правильно побудувати взаємовідносини з учнями.

Ключові слова: особистісно-орієнтована освіта, пасивна модель навчання, ситуація успіху, успіх.

Батальщикова Э. Ю.

Место педагогической технологии „Создание ситуации успеха” в процессе подготовке будущих учителей

В статье рассматривается сущность педагогической технологии «Создание ситуации успеха», аргументируется актуальность ее использования в процессе подготовки будущих учителей средней общеобразовательной школы. В статье рассматриваются принципы обучения за пассивной моделью, которая доминировала в традиционной школе наряду с истоками зарождения технологии „Создание ситуации успеха”. Автор дифференцирует понятия „успех” и „ситуация успеха”. В статье приводятся классификация категорий учеников и примеры приемов работы с учениками за этой технологией.

Ключевые слова: личностно-ориентированное образование, пассивная модель обучения, ситуация успеха, успех.

Головною метою української системи освіти, зазначеної у нормативних документах, є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, як громадянина України, формування покоління здатного навчатися протягом

життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства [1,2,3]. У реалізації цього завдання важлива роль відводиться вчителю, який формує інтелектуальний потенціал гуманного суспільства.

У контексті сучасної освіти змінюється роль вчителя: з транслятора готових ідей він перетворюється у помічника учня, який прагне допомагати йому у подоланні перешкод, які з'являються у процесі здобування знань. Вчитель навчає учня думати самостійно і використовувати отриманні знання для вирішення різноманітних проблем; розвиває творче мислення учнів, навчає їх гнучко адаптуватися до змінюючих життєвих ситуацій.

Метою нашої статті є розглянути сутність педагогічної технології „Створення ситуації успіху”, її актуальність та значущість використанні у загальноосвітній та вищій школі.

Народження педагогічної технології „Створення ситуації успіху” було зумовлено самим життям. У своїй педагогічній діяльності А. Макаренко розробляв ідею „завтрашньої радості”, а В. Сухомлинський розвинув цей прийом у створеній ним „Школі радощів”. Результати діяльності цих педагогів приводять нас до усвідомлення можливостей упровадження у навчально-виховний процес сучасної школи такої педагогічної технології, яка була б націлена саме на те, як викликати у дітей почуття радощів, забезпечити успіх у навчанні [4, с. 197].

На сучасному етапі розвитку педагогічної думки ця проблема досліджується у працях таких науковців, як О. Піхота, І. Зязюн, А. Белкін, Г. Бокшань, Р. Гришкова, Ю. Андреева та інші.

У минулому осталися часи домінування пасивної моделі навчання, основою якої є застосування пояснювально-ілюстративних методів навчання, за яких на першому місці є зовнішні стимули, насамперед – шкільний бал. Таким чином у дитини провокується байдуже ставлення до процесу навчання, увага концентрується на результаті, а це є підміна мотиву навчання. Основний психологічний механізм, який використовується за пасивної моделі навчання – це примушування. Однак стабільність ситуації примушування веде до

порушення, а часто і до повного зникнення навичок самостійно мислити та діяти [5, с. 17]. Ця ситуація провокує агресивну середу у школі через те, що між учнями та вчителями з'являється психологічний бар'єр.

Г. Ксензова вважає, що життя дітей у традиційній школі проходить на фоні агресивних емоцій; через це процес навчання стає дуже важким, нестерпним або існує формально для більшості учнів та вчителів [5; с. 24].

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки все більше педагогів-науковців та вчителів-практиків розуміють необхідність будувати навчальний процес та поза навчальне спілкування з дитиною на основі взаємопідтримки, поваги до особисті дитини – на основі принципів особистісно-орієнтованої освіти.

Знайомство молодих педагогів з сутністю педагогічної технології „Створення ситуації успіху” сприятиме, на нашу думку, реалізації принципів особистісно-орієнтованої освіти, яка, згідно нормативних документів, має стояти у основі освітнього процесу як у загальноосвітній школі, так і на етапі професійної підготовки вчителів, у вищій школі. Саме це складає актуальність нашого дослідження.

Зупинимо увагу на визначенні сутності поняття „успіх” та „ситуація успіху”, які необхідно диференціювати. Ситуація – це поєднання умов, які забезпечують успіх, а сам успіх – результат подібної ситуації. Ситуація – це те, що спроможний організувати вчитель; переживання ж радості, успіху – щось більш суб'єктивне, приховане в значній мірі від стороннього погляду. Завдання вчителя полягає в тому, щоб дати кожному зі своїх вихованців можливість пережити радість досягнення, усвідомити свої можливості, повірити в себе [6].

В основі *педагогічної технології „Створення ситуації успіху”* лежить особистісно - орієнтований підхід до процесу навчання і виховання. Ситуація успіху досягається тоді, коли сама дитина визначає цей результат як успіх.

Слід відзначити що навіть інколи пережита дитиною ситуація успіху може залишити незгладиме емоційне враження в її душі, різко змінити на позитивне стиль її життя. Створена ситуація успіху стає точкою відліку для

змін у взаєминах з оточуючими, для подальшого руху дитини вгору сходишками розвитку особистості. Заряд активного оптимізму, здобутий в юності, загартовує характер, підвищує життєву стійкість, здатність до протидії.

За умов особистісно - орієнтованого навчання, майбутній вчитель має бути готовий до створення ситуації успіху для учнів під час професійної діяльності.

Ситуація успіху – це суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної напруги виконавця справи, творця явища [4, с. 198].

З педагогічної точки зору, **ситуація успіху** – це таке цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому. Це результат продуманої та підготовленої стратегії і тактики вчителя, сім'ї [7, с. 31].

На думку О. Пехоти, завдання педагога – допомогти особистості дитини зрости в успіху, дати відчутти радість від здолання труднощів, дати зрозуміти, що задарма в житті нічого не дається, скрізь необхідно прикласти зусилля. І успіх буде еквівалентним витраченим зусиллям [4, с. 199].

Застосування вищезначеної освітньої технології, на нашу думку, є актуальним не тільки у ЗНЗ, але і під час навчання у Виші. І. Зязюн визначає, що ситуація успіху навіть інколи пережита студентом на лекції, під час семінарського заняття, педагогічної практики може залишити незабутнє емоційне враження в його душі, різко змінити у позитивний бік ставлення до майбутньої професії, свого місця в ній. Завдяки успіху, який переживає студент відкриваються приховані можливості особистості, реалізується творчий потенціал. Студенту необхідно створити психоемоційний комфорт на лекції, під час семінарів, на практичних заняттях, у неформальному спілкуванні з викладачем [8, с. 32].

Відомий представник гуманістичної психології та засновник особистісно-центрованого навчання Карла Роджерса, який зазначає, що одна з найсильніших потреб будь-якої людини є потреба у позитивній увазі з боку

оточуючих, у суспільному схваленні [9, с. 30]. Вчитель повинен прийняти учня таким, яким він є з усіма його достоїнствами та вадами, почуттями та прагненнями. Роджерс стверджує, що тільки той вчитель, який здатний тепло сприймати учнів, виявляти безумовне позитивне ставлення і здатен відчувати емпатію до почуттів страху, захоплення, розчарування підчас знайомства з новим матеріалом, створює умови для значущого навчання [10, с. 292].

Доречним у контексті нашого дослідження буде зупинити увагу на класифікацію категорій учнів розроблену А. Белкіним. Автор умовно поділяє учнів на наступні групи:

- **„Надійні”** – це школярі різного віку, які мають добрі здібності, сумлінно ставляться до виконання своїх обов’язків, активні у громадській роботі, самостійні, впевнені у собі, рівень їх домагань адекватний можливостям. У класі такі діти почуваються спокійно, впевнено, захищено. Взаємини у сім’ї, зазвичай, добрі.
- **„Впевнені”** – здібності можуть бути і вищими, ніж у „надійних”, але система не відлагоджена. Періоди підйому, злету змінюються розслабленням, спадом. Діти дуже емоційно реагують як на досягнення, так і на поразки. У класі викликають симпатію у однокласників, і у вчителів. Недоліки таких учнів: збої в роботі, швидке звикання до успіхів, переростання впевненості у самовпевненість. Ростуть такі діти у дружніх, дбайливих сім’ях.
- **„Невпевнені”** – цілком успішні школярі, пізнавальні інтереси яких пов’язані, зазвичай, з навчанням. Мають добрі здібності і відповідально ставляться до справи, але невпевнені у своїх силах. Причинами можуть бути: занижена самооцінка, нестійкий настрій, складна атмосфера в сім’ї, епізодичні поразки тощо. Найбільш хворобливо такі діти реагують на

упередженість вчителів і необ'єктивне оцінювання. Вибір прийомів роботи вчителя з учнем категорії „непевнені” залежить і від особистості учня, і від стилю міжособистісних взаємин, і від конкретної ситуації.

- „Зневірені” мають непогану підготовку, здібності, успіхи в навчанні. Однак, після відчуті колись радості сподівань, що здійснилися, з різних причин втратили її. Причини відчаю: серія поразок, безтактність педагога, позиція в сім'ї (улюбленець – „попелюшка”). Педагогам слід знати, що чим менше у дитини надії на успіх, тим скоріше вона замикається у собі і виставляє щодалі більш глибокий захист проти втручання. Така дитина легко стає „ізгоєм” через свою вразливість, нестандартність, небажання змінювати свій світогляд. Основні прийоми в роботі з такими дітьми – створення ситуації успіху через виконання серії доступних доручень і завдань [4, с. 205].

Молодим педагогам необхідно пам'ятати про необхідність правильно добирати слова, з якими вони звертаються до дітей. Кожній дитині, до якої групи вона б не відносилася, потрібна підтримка, захист, надійність, віра, любов. І тому вони постійно, на тому ж підсвідомому рівні, привертають до себе увагу як позитивними, так і негативними вчинками. Педагогам необхідно акцентувати увагу на позитивних якостях дитини, звертати увагу дитини на них, хвалити дитину, коло вона досягає навіть незначного успіху. Ця похвала, зроблена вами при всьому класі, може стати тим трампліном, який допоможе учню повірити у свої сили і досягти значного успіху у житті

О Пехота рекомендує звертати увагу й на такий цікавий елемент властивості мозку, як „остання вербальна конструкція”. Тому слова, що вимовлені останніми, відразу набувають образного втілення, яке (на підсвідомому рівні) стає для мозку спонуванням до дії.

У розмові з дітьми ми завжди повинні після завершення спілкування акцентувати увагу на тому, що бажаємо бачити, а не на тому, від чого ми їх застерігаємо.

Наприклад, „...працюємо спокійно, врівноважено, щоб встигнути..”, а не „...не поспішайте, не галасуйте, не сперечайтесь, бо не встигнете...”; або „...тобі сьогодні не вистачає впевненості...”, а не „...ти відповів , як нездара...”. Щоб створити мотивацію на успішну діяльність, треба робити наголос на цьому: „...ви легко зрозумієте...”, „... сконцентруємо увагу, щоб краще засвоїти...”, „...ваші можливості необмежені...”, „...усі проблеми ми успішно подолаємо...”, „...ваша праця завжди плідна...”.

Великою стимулюючою силою, що сприяє розвитку особистості, спонукає до співпраці у навчальному та виховному процесах, є віра педагога у позитивні властивості дитини, її сили, її успішність, втілена на вербальному рівні.

Існує багато прийомів створення ситуації успіху для тієї чи іншої групи учнів: „Невтрочання”, „Емоційне поглажування”, „Миша у сметані”, „Сходи”, „Обмін ролями”, „Навмисна помилка” та інші. Вони детально описані у педагогічній літературі.

Молодим педагогам необхідно пам'ятати, що здібності вчителя не формуються самі по собі, вчителю необхідно постійно займатися самовдосконалення. Доречними, на наш погляд, є слова К. Ушинського, який свого часу писав: „Лише особистість може впливати на розвиток і визначення особистості, лише характером можна створити характер.” [11]

Подальші дослідження вбачаються нам у розробці методичних рекомендацій для молодих педагогів щодо застосування педагогічної технології „Створення ситуації успіху”.

Література

- 1. Національна** доктрина розвитку освіти : затверджена Указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.prezident.gov.ua/.../151.htm/
- 2. Державна** національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
- 3. Цільова** комплексна програма „Вчитель” // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1997. – № 24. – С. 14–25.
- 4. Освітні технології** : навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.] ; за ред. О. М. Пехоти. – Миколаїв : „А.С.К.”, 2004. – 255 с.
- 5. Ксензова Г. Ю.** Инновационные технологии обучения и воспитания школьников / Г. Ю. Ксензова. – М. : Пед. об-во России, 2005. – 128 с.
- 6. Створення** ситуації успіху в навчальній діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psi-help.com/lekczy-z-pedagogchno-psicholog/45-stvorennya-situacz-uspchu-v-navchalnj-dyalnost.html>
- 7. Белкин А. С.** Ситуация успеха. Как ее создать : кн. для учителя / А. С. Белкин. – М. : Просвещение, 1991. – 215 с.
- 8. Зязюн І. А.** Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій / І. А. Зязюн, О. М. Пехота. – К. : Віпол, 2003. – 426 с.
- 9. Теория** и практика образовательной технологии / науч. ред. Гузеев В. В. – М. : НИИ шк. технологий, 2004. – 192 с.
- 10. Роджерс Карл Р.** Взгляд на психотерапию. Становление человека : пер. с англ. / Карл Р. Роджерс. – М. : Прогресс, 1994. – 480 с.
- 11. Ушинський К. Д.** Твори : у 6т. / К. Д. Ушинський. – К. : Рад. шк., 1954– .
Т. 1 : Педагогічні статті. – 1954. – 447 с.

Batalshchikova El. Yu.

The place of the pedagogical technology “The creation of success environment” in a teacher training process

The article deals with the basic idea of the pedagogical technology “The creation of success environment”; highlights its topicality and necessity of using in a high and secondary comprehensive school. The article studies the idea of learning according to the passive model which was the basic idea of traditional school and the source of appearing of the pedagogical technology „The creation of success environment”. The author defines „success” and „success environment” and gives the classification of students’ categories which tend to help young teachers to interact with students forming the success environment.

Key words: person-centered education, passive learning model, success environment, success.

Відомості про автора

Батальщикова Еліна Юріївна – викладач кафедри практики мовлення Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2012 р.

Прийнято до друку 24.02.2012 р.